

Pekka Haapakoski

Stalinismen och demokratin

Denna artikel skrevs hösten 1976 och publicerades av *Neuvostovalta/Sovjetmakt* 2/1976 – tidningen för Vallankumoukselliset kommunistit/Revolutionära kommunister, den finska sympatisörsorganisationen för Fjärde internationalen. Dess tema är de traditionella kommunistpartiernas förhållande till demokratin under kapitalismen och under det socialistiska uppbygget samt de teorier som används för att berättiga deras politik.

”Den internationella kommunistiska rörelsen” – eller rättare sagt dess traditionellt prosovjetiska del – har redan under många årtionden haft ”demokratin” som en av sina viktigaste paroller. I själva verket har den i kommunistpartiernas utåtriktade propaganda – vid sidan av ”freden” – fått en så dominerande roll att det ibland har blivit svårt att skilja dessa partiers deklamationer från de borgerliga partiernas texter – som tävlar med varandra om äran att vara den bästa försvararen av (absolut ren och klasslös) demokrati. Men vad är det för fel i detta? Är det inte ett revolutionärt arbetarpartis självklara plikt att försvara demokratin och de demokratiska rättigheterna mer konsekvent än någon annan? Fyller inte de kommunistiska partierna i allmänhet och SKP i Finland exemplariskt sin plikt när de fyller sina tidningar, flygblad och resolutioner med rörande hyllningar till demokratin?

Om kriteriet skulle vara hur många gånger ordet ”demokrati” förekommer i propagandan, kunde man lugnt säga att SKP och de andra kommunistiska partierna fyller sin plikt lika hundra procentigt som de sovjetiska arbetarna sina arbetsnormer. För en marxistisk analys räcker dock inte ett sådant kriterium, utan man måste också ta hänsyn till två andra väldigt viktiga saker: För det första måste man fråga vad de kommunistiska partierna menar med demokratibegreppet i olika sammanhang – vilket politiskt – och klassinnehåll får ordet? Och för det andra måste man granska hur de tillämpar det i praktiken i olika situationer inom och utanför arbetarrörelsen, under kapitalismen och under det socialistiska uppbygget. Dessa frågor har redan under årtionden diskuterats i arbetarrörelsen och på sistone har diskussionerna – ofta i förvirrade och motsägelsefulla former – trängt in i ”den kommunistiska världsrörelsen” och skapat växande spänningar och splittringar inom och mellan dess partier. Rörelsen – som under Stalinperioden upprätthöll påtvingad monolitisk enighet – har drabbats av djupa meningsskiljaktigheter, och rasande debatter om ”partidemokrati”, ”borgerlig demokrati”, ”demokratisk front” och ”socialistisk demokrati” har delat Stalins arvingar i flera sinsemellan djupt oeniga grupper. Alla dessa grupper representerar dock – var och en på sitt sätt – den stalinistiska traditionen och den politiska begreppsförvirringen och teoretiska degenereringen som denna tradition under många årtionden sått i den revolutionära arbetarrörelsen. Att skapa en marxistisk analys om det stalinistiska demokratibegreppet i teori och praxis är en viktig del av arbetet för en genomgripande förnyelse av den revolutionära arbetarrörelsen.

Teorin om antimonopolistisk demokrati

De kommunistiska partiernas nuvarande syn på borgerlig demokrati domineras teoretiskt av sådana begrepp som ”allmändemokratisk front” eller ”antimonopolistisk demokratisk front” och ”utvecklad antimonopolistisk demokrati”. Den sistnämnda syftar på det närmaste ”stadium” som det kommunistiska partiet vill nå på sin väg framåt och de två första är tilltänkta verktyg för att komma dit. Jag återkommer senare till frågan hur konsekvent kommunistpartierna har följt sin teori i praktiken, men först måste vi analysera ”den antimonopolistiska strategins” innehåll och utgångspunkter.

Den viktigaste utgångspunkten för de kommunistiska partiernas nuvarande ”antimonopolistiska” strategi är att arbetarklassen har till uppgift att bygga en bred front som – utöver den själv – innehåller samhällets alla mellangrupper och delar av själva borgarklassen. Med denna front kan man sedan erövra den borgerliga statsapparaten från toppmonopolerna och använda den som verktyg för att skapa en ”utvecklade antimonopolistisk demokrati” som ett mellanstadium före nästa historiska mål – socialismen. Denna teori har sina rötter redan i mitten av 30-talet, då de kommunistiska partierna första gången allierade sig med borgerliga krafter inom ramen av den s.k. folkfrontspolitiken och gick emot perspektivet på socialistisk revolution i frontens och den borgerliga demokratis namn.

Då motiverades folkfrontspolitiken med påstådd nödvändighet att alliera sig med ”de borgerliga demokraterna” mot den fascistiska faran. Efter kriget modifierades folkfrontsteorin så att ”den fascistiska faran” gradvis ersattes av behovet av en ”antimonopolistisk demokratisk front”. Denna motiverades med att kapitalismen hade nått ett nytt stadium – ”statsmonopolistisk kapitalism” – då monopolkapitalets toppskikt allt mer fjärmade sig från det övriga folket (inklusive de lägre skikten av borgerligheten) och lyckades ombilda staten till sitt exklusiva verktyg. Enligt denna teori öppnade motsättningen mellan toppmonopolerna och den övriga borgerligheten vägen för en klassallians mellan arbetarklassen, mellanskikten och den lägre borgerligheten – förutsatt att arbetarklassen inte ”skrämdes bort” sina allierade med socialistiska krav, utan nöjde sig med ”demokratiska” och ”antimonopolistiska” krav. En sådan massiv klassallians kunde sen med sina krafter genomdriva ”den utvecklade antimonopolistiska demokratin” – alltså avskaffa monopolens makt” utan att avskaffa själva kapitalismen, och erövra den borgerliga staten från monopolen utan att krossa dem. Denna ”historiska seger” skulle senare ”öppna vägen till socialismen”.

Hur skall man bedöma denna teori? Den första – i och för sig helt otillräckliga – utgångspunkten är att granska hur den stämmer överens med den marxistiska teorin och metoden samt de kapitalistiska samhällenas verklighet. Redan en ytlig granskning blottlägger teorins avgörande svagheter och motsättningar:

För det första har det förstås alltid funnits motsättningar mellan borgerlighetens olika grupper och skikt – ibland så djupa motsättningar att de har lett till väpnade sammandrabbningar. Men trots monopoliseringen och ökningen av monopolens makt har inte borgerlighetens toppskikt isolerats och hamnat i antagonistisk motsatsställning till den övriga borgerligheten, som teorin om statsmonopolistisk kapitalism påstår. Tvärtom kan man säga att i takt med monopolernas växande makt har hela borgerlighetens antagonism mot arbetarklassen ökat. Till exempel har den traditionella småborgerlighetens missnöje med sin försvagade ställning i samhället ofta kanaliserats till reaktionära och bakåtsträvande rörelser. Den objektiva grunden till detta är förstås att arbetarklassens ekonomiska krav och strider ofta hårdast drabbar just de lägre skikten av borgerligheten, medan monopolen har tillräckligt med resurser för att överleva.

För det andra förenklar teorin om mellanskikten väldigt mycket helhetsbilden genom att i en och samma påse kasta den traditionella småborgerligheten (butikägare, självständiga småbönder, verkstadsägare osv.) och ”de nya mellanskikten” (tekniker, tjänstemän, kontorspersonal osv.) Medan den förstnämnda gruppen stadigt minskar i betydelse och dess tankevärld ofta är reaktionär och arbetarfientlig, ökar den sistnämnda gruppen i betydelse och viktiga delar av den får arbeta under förhållanden som allt närmare liknar den traditionella arbetarklassens villkor, vilket betyder att de *kan* vinnas till arbetarsidan med ett uttryckligt socialistiskt program. Men detta förutsätter att arbetarklassen står fast vid krav om fullständig och radikal samhällsförändring och inte försöker bygga allianser på grundval av ett borgerligt program, ty då skulle inte ”mellanskikten” ha något skäl att ge upp sina borgerliga fördomar eller att se arbetarklassen som ett verkligt alternativ. Det samma gäller förstås också ”teorin” att arbetarrörelsen borde alliera sig med de borgerliga mittenpartierna” som ”representerar” mellanskikten. I själva verket är det enda realistiska sättet att bygga verkliga allianser med mellanskikten att dra dem loss från ”sina” borgerliga partiers grepp, ty det är

just dessa partier som genom sina traditioner, strukturer och ideologier binder mellanskikten till borgerligheten.

För det tredje är teorin att ”de demokratiska kraven” skulle vara det enda gemensamma murbruket som skulle binda ihop den eftertraktade klassalliansen helt fel. Den glömmer att om många grupper inom den lägre borgerligheten eller privilegierade tjänstemän överhuvudtaget stöder ”demokratiska krav”, har dessa för dem helt annat klassinnehåll än för arbetarna. När man närmare granskar de olika demokratiska rättigheterna, upptäcker man snart hur olika saker de betyder å ena sidan för arbetarklassen, å andra sidan för borgarna.

Yttrandefriheten betyder för borgarklassen framför allt rätten att äga massmedier och använda dem till att främja sina egna intressen (reklam för sina produkter, spridning av borgerlig ideologi osv.) För arbetarna betyder yttrandefriheten frihet att använda den för att försvara sina klassintressen och att sprida socialistisk ideologi.

Strejkrätten betyder för borgarklassen en allvarlig fara för minskning av dess profiler och ifrågasättande av dess ensamrätt att bestämma över produktionen. För arbetarklassen betyder den rätten att försvara sina levnadsvillkor genom att använda massaktion mot borgarna.

Näringsfriheten betyder för borgarklassen rätten att själv bestämma över användandet av sitt kapital och minska eller öka sin arbetskraft efter sina behov. För arbetarklassen kan den bara betyda rätten att få arbete och bekämpa arbetsgivarens rätt att godtyckligt minska sin arbetskraft.

Organisationsfriheten betyder för borgarklassen rätten att grunda och stöda organisationer som förstärker och tryggar äganderätten och ”den fria företagsamheten”. För arbetarklassen betyder den rätten att bygga massorganisationer som kan förbättra dess villkor på borgarnas bekostnad och i sista hand utmana deras äganderätt.

”Begränsandet av monopolernas makt” betyder för den lägre borgerligheten möjlighet att skada starkare konkurrenter, förbättra sin egen ställning på marknaden och eventuellt själv uppnå monopolstatus. För arbetarklassen kan den bara betyda nationalisering av det förtryckande monopolkapitalet, arbetarkontroll över det och spärrande av alla möjligheter att skapa nya monopol i framtiden

Alla dessa exempel visar klart att arbetarklassen och ”den icke-monopolistiska borgerligheten” inte har några gemensamma klassintressen och att borgerligheten som helhet kan tillåta arbetarklassen dessa friheter och rättigheter bara i den mån som den inte använder dem till att stärka sina klassintressen utan i stället accepterar att bli en viljelös svans i en klassamarbetsfront. Teorin om gemensamma intressen över klassgränserna kan bara leda till att man överger en av marxismens hörnstenar – klassantagonismen mellan arbetarklassen och borgarklassen.

Allra klarast visar den ”antimonopolistiska” teorin dock sin karaktär i statsfrågan. Enligt teorin har monopolen nämligen ”erövrat” den borgerliga staten och gjort den till sitt viljelösa verktyg. Dess syn på staten är helt voluntaristisk och missuppfattar grundligt statens roll i de kapitalistiska samhällena. Den kapitalistiska staten har efter lång historisk utveckling vuxit fram till sin nuvarande form som en institution som på många sätt är separerad från samhällets alla klasser och har höjt sig ovanför det övriga samhället – vilket också ger den en relativ självständighet gentemot de dagliga klasstriderna och den härskande klassens olika fraktioner. Dess karaktär som *borgerlig* stat bestäms av dess objektiva roll, som är att upprätthålla och reproducera de rådande klassförhållandena i det kapitalistiska samhället. Givetvis visar sig dess borgerliga natur också i att statens tjänstemän till överväldigande del rekryteras från borgerligheten, men detta är inte avgörande. Numera producerar statsapparaterna i alla utvecklade kapitalistiska länder mest åtgärder som gynnar monopolerna, ty dessa har blivit själva ryggraden av dagens kapitalism, utan vilken den helt enkelt inte kan fungera. Detta betyder dock inte att monopolerna skulle ha ”underkastat” sig staten och gjort den till ett simpelt verktyg. Tvärtom behöver staten i dag mer än någonsin sin relativa självständighet för att

kunna trovärdigt sköta sin uppgift som det rådande systemets ”överdomare” och reglerare. Bara i extrema situationer kan den agera öppet och omedelbart som den härskande klassens verktyg med hjälp av sina förtryckarapparater.

I själva verket är tesen att staten gjorts till monopolens direkta verktyg bara en förutsättning för den andra delen av den ”antimonopolistiska” teorin, som säger att de ”demokratiska krafterna” kan ”erövra” staten och förvandla den till en ”antimonopolistisk stat”. Denna teori är i varje avseende en motsats till den marxistiska och leninistiska synen på den borgerliga staten. Krossandet av den borgerliga staten och dess ersättande med helt annan typ av statsapparat har varit ett livsvillkor för varje segerrik revolution – från Petrograd till Saigon – och där detta villkor inte har uppfyllts, har det blivit upptakten till nederlag – från Djakarta till Santiago och Lissabon. De viktigaste skälen till att krossandet av den borgerliga staten är varje socialistisk revolutions livsvillkor och att arbetarklassen inte kan ta över den gamla statsapparaten är följande:

Statens förtryckarapparater är alltid en dödlig fara för arbetarrörelsen och de kan inte ”erövrats” eller ”neutraliseras”. Den enda kraften som kan oskadliggöra dessa (militären, polisen och andra väpnade borgargarden) är arbetarnas egna självförsvarsorgan, miliser osv., som kan avväpna och upplösa borgarstatens väpnade verktyg och bli arbetarstatens ”ordningsmakt”. Givetvis kan revolutionärt organisationsarbete bland den borgerliga arméns värnpliktiga på ett avgörande sätt underlätta detta.

Den borgerliga statsapparats permanenta byråkrati (tjänstemannakåren, rättsväsendet, de olika ”sakkunniga organen”) har genom sin sammansättning, sina traditioner och sina uppdrag en sådan karaktär att den automatiskt motsätter sig varje radikal samhällsförändring och med näbbar och klor bekämpar reducering eller avskaffande av sin ”oavhängighet” och sina privilegier. Arbetarklassen kan varken använda den som revolutionens ”hävstång” eller tvinga den som helhet att tjäna det socialistiska uppbyggets sak.

De ”representativa” delarna av statsapparaten – som parlamentet – förblir, trots sin till synes demokratiska karaktär, en stympad och begränsad form av demokrati, som ofta har bara nominellt inflytande över de viktigaste samhälleliga besluten. Rätten att representera reserveras för några hundra politiker som tenderar mer och mer att bli professionella yrkeskarriärer för livet. ”Det obundna mandatet” och långa valperioder utan möjlighet till återkallande gör det mycket svårt för arbetarna att kontrollera ”sina” representanter i de parlamentariska församlingarna. Dessutom representerar dessa församlingar i revolutionära perioder nästan alltid mer konservativa attityder än de folkliga massorna. De kan inte ”bestämma om övergång till socialismen” i situationer där statens repressiva organ träder fram som ”yttersta garant” för samhällsordningen. Den enda kraft som i sådana situationer kan garantera maktöverföringen är arbetarnas miliser och arbetaråd.

Behovet att krossa den gamla staten beror alltså inte bara på att dess personal till överväldigande del består av antirevolutionära borgare. Statsapparats struktur och funktioner i sig gör den i en revolutionär situation till den borgerliga samhällsordningens främsta stöttepelare och efter revolutionen blir denna byråkratiska apparat ett svårforcerat hinder för massornas aktiva övervakning och deltagande i administrationen – för hela det socialistiska uppbygget! När de kommunistiska partierna i sin ”antimonopolistiska teori” förutsätter att arbetarklassen och dess tilltänkta allierade erövrar staten och förvandlar den till ett ”antimonopolistiskt” verktyg, bidrar de till att leda arbetarkampen till en återvändgränd genom att ställa den inför en omöjlig uppgift. Därmed hindrar de också klassen från att hitta revolutionens enda effektiva verktyg – arbetarråd och andra former av direkt självorganisering.

Genom att höja klassarbetet med delar av borgarklassen till arbetarklassens strategi utesluter den ”antimonopolistiska” teorin samtidigt arbetarnas klassjälvständighet och den socialistiska revolutionens möjlighet. Dessutom motiverar den också de kommunistiska partierna att förkasta alla massornas demokratiska krav som deras tilltänkta borgerliga allierade ogillar och opponerar mot. Till exempel har de kommunistiska partierna i Chile, Portugal och Frankrike varit emot de värn-

pliktigas självständiga rörelser för demokratiska rättigheter och politiska friheter. I Chile och Spanien har de också konsekvent gått emot uppbyggandet av arbetarnas självförsvarsorganisationer i krissituationer. Samma partier har också gått hårt emot bildandet av nya demokratiska självorganiseringsformer i samband av viktiga strejkrörelser. Dessa ståndpunkter har motiverats med behovet att undvika alla målsättningar och organisationsformer som skulle kunna "skrämma bort våra demokratiska allierade". I verkligheten har denna politik bara berövat arbetarna möjligheterna att kämpa för alla demokratiska krav som ligger i deras klassintresse och på det sättet försvagat deras motivation att överhuvudtaget organisera politisk och social masskamp.

Enligt samma logik har de kommunistiska partierna ofta gått emot andra förtryckta gruppers kamp för sina rättigheter och speciellt fördömt sådana aktiviteter från dessas sida som har ifrågasatt hela samhällshierarkin och den borgerliga ideologins "okränkbara" bastioner. Till exempel har de franska, engelska och amerikanska kommunistpartierna i de flesta fallen varit emot "sina" förtryckta etniska minoriteternas självständiga kamp och organisationer och fördömt dessa som "splittrare av arbetarklassen" trots att det har varit just arbetarrörelsens passivitet och i vissa fall ren fientlighet som tvingat fram separata organisationer. Samma partier har ofta haft lika konservativ och avvisande attityd gentemot den nya kvinnorörelsens kamp. De har enträget försvarat den borgerliga familjen, haft minst sagt tvetydigt förhållande till fri aborträtt, avstått från att försvara de homosexuellas och andra sexuella minoriteternas kamp för sina rättigheter och kallat många former av den nya ungdomskulturen för "ren nihilism".

Att begränsa sin aktivitet till bara "demokratisk kamp" inom kapitalismens ramar är en ytterst farlig linje under en tid då kapitalismens världsomfattande rörelseriktning är att minska eller t.o.m. helt avskaffa de demokratiska rättigheterna. Bara genom att effektivt använda de möjligheter som den borgerliga demokratin ännu erbjuder till att förbereda och bygga kvalitativt annorlunda makt – arbetarmakt – kan revolutionärerna vända denna farliga utveckling. Kapitalismens nuvarande globala angrepp på demokratiska rättigheter väcker dock djupare frågor än bara svagheten av "den antimonopolistiska demokratin" teori. Är det *bara* fråga om politisk blindhet och oförmåga till analys...eller något annat? Denna fråga leder oss till källorna för de kommunistiska partiernas nuvarande teori och skillnaderna mellan dessa partier.

Teori och praktik

Enligt den demokratiska frontens teori är de kommunistiska partierna alltid de mest konsekventa försvararna av demokratiska rättigheter, men under de senaste årtiondena har man sett många undantag från detta – till synes helt ologiska och absurda undantag:

Under det spanska inbördeskriget på 30-talet deltog Spaniens kommunistiska parti aktivt i undertryckandet av konkurrerande arbetarpartiers (trotskisternas, anarkisternas och vänstersocialisternas) aktivitet och t.o.m. i mordandet av hundratals av deras medlemmar.

Under andra världskriget medverkade bland annat de amerikanska och engelska kommunistpartierna aktivt i strejkbryteri, förföljelse av konkurrerande arbetarpartiers ledare samt i undertryckandet av förtryckta minoriteters rörelser (bl.a. de svartas kamporganisationer). USA:s kommunistiska parti gick så långt att det hyllade och stödde hela den japansk-amerikanska befolkningens internering i koncentrationsläger. Under samma period fördömde de indiska och ceylonesiska kommunistiska partierna de nationella befrielseörelsernas kamp i "sina" länder.

Efter andra världskriget stödde de franska, italienska och grekiska kommunistpartierna avväpnandet av "sina" länders motståndsrörelser, återbyggandet av de borgerliga arméerna och poliskårerna samt återvändandet av "sina" konservativa monarker (och i Frankrike general de Gaulle). Under de första efterkrigsåren fördömde dessa partier (och i Finland SKP) de flesta strejkrörelserna.

Under 1950-talet deltog det franska kommunistpartiet i stiftandet av undantagslagar och beviljandet av anslag för det blodiga kolonialkriget i Algeriet och efter upproret i maj 1968 accepterade det förbudet av de revolutionära grupperna.

Från början av 70-talet har Iraks kommunistiska parti stött ”sin” regerings blodiga folkmordskrig mot kurderna.

Från 1968 har Perus kommunistiska parti stött ”sitt” lands militärdiktatur, dess våldsamma undertryckande av alla strejker, dess undantagslagar för att fjättra arbetarrörelsen samt dess mördande eller deporterande av hundratals arbetaraktivister.

Från 1975 har Indiens kommunistiska parti stött Indira Gandhis bogerliga diktaturregering som har avskaffat alla demokratiska rättigheter, fängslat över 100 000 politiska motståndare och mördat tusentals vänsteraktivister.

Under samma period har Sri Lankas och Bangladeshs kommunistiska partier stött regeringar som regerat genom undantagslagar och mördat systematiskt sina vänstermotståndare.

Efter militärkuppen 1976 har Argentinas kommunistiska parti hälsat Jorge Videlas högerextremistiska diktatur som ”ett steg i rätt riktning” och som ”mellansteg mot en folkregering”. Tusentals argentinska vänsteraktivister och politiska flyktingar från grannländer har redan mördats av denna slaktarregim.

Hur kan man förklara allt detta? Hur passar ”den demokratiska kampens” och ”demokratiska frontens” teori ihop med stöd för borgerliga diktaturer och blodig terror? Handlar det bara om enorma misstag? För att hitta ett logiskt svar kan man ta några exempel på hur de kommunistiska partierna förhåller sig till demokratin – såväl inom de egna partierna som gentemot andra socialistiska och kommunistiska grupper.

Proletär demokrati

Revolutionära kommunisters självklara linje i arbetarrörelsen borde vara konsekvent försvar och praktiserande av proletär demokrati. De borde i alla massrörelser entydigt försvara medlemmarnas rättigheter samt stå emot alla byråkratiseringstendenser och all maktfullkomlighet hos ledare, på alla sätt stärka medlemmarnas inflytande och kontrollmöjligheter över de ledande organen – och inte minst försvara diskussionsfrihet och rätt till tendensbildning. De har ingenting att förlora i detta, ty om de har ”objektivt ”riktig linje”, har de i längden den bästa möjligheten att vinna medlemmarnas förtroende och stöd. Att stöda proletär demokrati i en arbetarorganisation är också det bästa sättet att förbereda medlemmarna för proletär demokrati i samhället under det socialistiska uppbygget och bevisa demokratin kvalitativa överlägsenhet som metod.

Enligt samma princip borde revolutionärerna också stå för en konsekvent demokratisk linje gentemot andra organisationer inom arbetarrörelsen, tillåta dem lika möjligheter att verka inom rörelsen och försöka att övertyga dem genom politiska argument. Att odla demokrati, fri diskussion, tendensfrihet och alla medlemmars aktiva deltagande i formuleringen av organisationens linje kunde göra den till en slags miniatyrmodell av den blivande socialistiska demokratin och visa vad kommunismen kunde bli. Dagens verklighet i de kommunistiska partierna är dock på varje sätt en motsats till den proletära demokratin, som följande fakta visar:

Inom de kommunistiska partierna har man sen mitten av 20-talet haft en sådan tolkning av ”den demokratiska centralismen” att varje grupp som avviker från den sittande partiledningens politik har isolerats, uteslutits och svartmålat till ”klassfiendens agenter”, ”kommunismens fiender” osv.. Under Stalinperioden blev det en automatisk process som fullföljdes med ”likvidering” och andra former av våld samt med avhumaniserande stämplingar som ”Trotskij-fascister”, ”Bucharin-vitgardister” eller ”Titoistförrädare”. Det är viktigt att notera att denna praxis i grunden inte har

ändrats efter Stalintiden, åtminstone för de flesta kommunistiska partierna. Det är fortfarande i princip förbjudet att bilda tendenser eller fraktioner inom partierna och minoriteterna har ingen rätt att fritt presentera sin linje för alla partimedlemmar. Detta bevisas av att varje stor schism i de kommunistiska partierna – från ”debatten” Kina-Sovjet till efterdyningarna av Tjeckoslovakien-ockupationen – har lett till organisatoriska splittringar. (Finlands kommunistiska parti är bara rent formellt ett undantag – i praktiken fungerar det som två skilda partier). Även de allra ”liberalaste” kommunistpartierna utesluter systematiskt sina vänsterkritiker inom partileden.

De kommunistiska partiernas politik gentemot konkurrerande partier inom arbetarrörelsen är också motsatsen till proletär demokrati. Konkurrerande kommunistiska riktningar till vänster om de officiella partierna, som skapats av uteslutningar eller splittringar – anarkister, trotskister, maoister och olika slags ”vänsterkommunisterna” – har utsatts för systematiska isoleringsförsök i syfte att göra det omöjligt för dem att påverka medlemmarna i ”moderpartierna”. Detta har i många länder t.ex. i Spanien, Frankrike, olika latinamerikanska länder, Indien, Sri Lanka och Portugal) lett till att de kommunistiska partierna aktivt stött och hjälpt de borgerliga staternas förtryckapparater att krossa ”konkurrenterna”.

I fackföreningsrörelsen har de kommunistiska partier som hamnat i majoritetsställning i fackliga organisationer (t.ex. i CGT i Frankrike, i Intersindical i Portugal och i andra fackliga centralorganisationer i Peru och Indien) praktiserat strikt byråkratisk centralisering, förbjudit alla andra tendenser och i vissa situationer även använt ”sina” fack som strejkbrytare (t.ex. i Portugal, Peru och Indien).

I revolutionära eller förrevolutionära situationer (t.ex. i Spanien 1936-37, Frankrike och Italien 1944-46, Bolivia 1952-54, Frankrike 1968, Sri Lanka 1971, Chile 1972-73 och Portugal 1974-75) som lett till dubbelmaktssituationer i form av framväxande former av direkt arbetarmakt har de kommunistiska partierna aktivt motarbetat dessa samt försökt underkasta dem för strikt byråkratisk kontroll och integrera dem i den borgerliga statens institutioner. Även i teori förkastar dessa partier i dag behovet att skapa arbetarråd.

Dessa konkreta exempel vittnar på ett talande sätt om de kommunistiska partiernas villighet att vid behov medverka i nedbrytningen av borgerliga demokratier till förmån för reaktionära diktaturer och om deras motstånd mot proletär demokrati i alla former. Den verkliga grunden för alla dessa avvikelser från ”den demokratiska kampens” teori måste sökas i den utvecklingen som den första socialistiska revolutionens land – Sovjetunionen – genomgick på 20- och 30-talet. Den förändrade undan för undan den kommunistiska världsrörelsens karaktär och de kommunistiska partiernas förhållande till Sovjetunionen.

Från leninism till stalinism

Kort innan arbetar- och soldatråden tog makten i Petrograd i november 1917 skrev Lenin en liten bok som trots sin korthet på ett lysande sätt sammanfattade bolsjevikernas strategi för en helt ny typ av makt – arbetarmakt – som den enda möjliga vägen till ett klasslöst socialistiskt samhälle. Boken hette ”Staten och revolutionen” och den skisserade en radikalt ny typ av stat, som skulle undanröja den gamla statsapparaters alla förtryckande delar och dess byråkratiska hierarki. De skulle ersättas genom att beväpna hela folket och att dra med massorna i ledningen och administrationen av staten. Lenins och andra bolsjevikers främsta verktyg i uppbygget av denna nya typ av stat var arbetar-, bonde- och soldatråden som var direkt valda och kontrollerade av massorna. Dessa råd skulle – på alla nivåer – stå för det nya samhällets administration och i sina händer samla alla dess uppgifter. De skulle gradvist avskaffa alla klasskillnader och den gamla arbetsdelningen genom att – via cirkulationsprincipen – lära och vänja alla att sköta samhällsadministrationens olika uppgifter. De skulle gradvist avskaffa de gamla tjänstemannaprivilegierna och andra materiella privilegier samt göra de politiska ledarna och hela administrationen beroende av massornas egna diskussioner och beslut. Rådssystemet skulle också ge alla tidigare förtryckta och rättslösa klasserna ”miljon gånger

större demokratiska rättigheter” än i de borgerliga staterna genom att överföra i massornas händer de tidigare kapitalistägda möteslokalerna, tidningarna, tryckerierna och andra nödvändiga resurser. Detta skulle ge dem *verkliga* möjligheter att använda sina – under kapitalismen närmast formella – friheter och rättigheter. I den tidiga Sovjetunionen försökte man också tillämpa bred proletär demokrati genom att låta andra partier som accepterade och försvarade revolutionen att fortsätta sin verksamhet och konkurrera med bolsjevikerna på lika villkor inom arbetarråden. I början berodde bolsjevikernas majoritet inom dessa bara på massornas förtroende. Detta var programmet som Lenin formulerade före revolutionen och under de första åren efter den försökte bolsjevikerna – trots alla svårigheter – följa det. Under de senare åren drabbades sovjetstaten av enorma ekonomiska svårigheter, den revolutionära förtruppen drunknade i inbördeskrigets blodströmmar och Ryssland förblev en isolerad ö i mitten av den ytterst fientliga kapitalistiska världen när revolutionerna i andra länder slogs ned. Dessa bakslag förändrade gradvist karaktären av sovjetsamhället och dess ledande parti. Denna degenerering – bäst känd som stalinism – stoppade samhällets utveckling mot socialism och lämnade kvar av revolutionens stora landvinningar bara nationaliseringen av produktionsmedlen, (byråkratiserade) planekonomin och viljan att industrialisera landet. De viktigaste förändringarna i sovjetsamhället under stalinismen var följande:

Det kommunistiska partiets kraftiga byråkratisering och centraliseringen av makten i en ledares händer ledde också till att friheten att kritisera eller att bilda tendenser och i slutändan till att själva politiska diskussionen inom partiet dog ut – eller rättare sagt dödades av ledningen. Och all politisk aktivitet utanför partiet kriminaliserades och förföljdes. Denna utveckling kulminerade i slutet av 30-talet då miljoner kommunister och icke-kommunister fängslades och ”likviderades” på grund av falska anklagelser. Hela den kvarvarande delen av den ursprungliga bolsjevikledningen utrotades i makabra skenrättegångar 1936-38.

Arbetarrådssystemet som hade symboliserat direkt arbetarmakt genom demokratiska val tömdes av sitt innehåll och ersattes i praktiken av monströst växande byråkrati som blev allt enväldigare. Det kommunistiska partiet förvandlades från *politisk* förtrupp till *administrativt* statsparti med politisk monopolrätt. Det utvecklades snabbt till en klätterstege för allehanda karriärister och ju högre man lyckades klättra, med desto större privilegier belönades man. Partitoppen växte – tillsammans med industrins och militärhierarkins ledarkadrer – ihop till ett ytterst privilegierat byråkratiskt skikt utanför all demokratisk kontroll.

Arbetarklassens alla viktiga rättigheter – från strejkrätten till rätten att byta arbetsplats – avskaffades. Klassens interna löneskillnader ökades våldsamt, ackordarbete gjordes till allmän regel och miljoner arbetare skickades för resten av livet till slavarbete i isolerade fångläger. Även resten av klassen passiverades av den hemliga polisens skräckvälde.

Det nationella förtrycket skärptes igen bland annat genom att deportera hela minoritetsnationaliteter (Krimtatarerna, Volgatyskarna osv.) till avlägsna trakter och internationalismen ersattes med storrysk chauvinism. Kvinnobefrielsen stoppades genom att nedmontera försöken till kollektivisering av hemarbetet och barnavården, att på nytt förbjuda aborter och återgå till att idealisera kärnfamiljen. Kulturen underkastades igen strikt övervakning uppifrån och all konstnärlig och vetenskaplig frihet kvävdes skoningslöst.

Perspektivet på världsrevolution och det konsekventa stödet till revolutionära rörelser i andra länder avskaffades till förmån för nationell självtillräcklighet (”socialismen i ett land”) och diplomatiska avtal med imperialistiska länder (”fredlig samexistens”).

Denna utveckling beskrivs numera ofta som ett ”historiskt avslutat kapitel” som hörde hemma bara i Stalinepoken. Men trots en del sekundära förändringar och motvilliga eftergifter åt massorna har det stalinistiska systemets väsentliga drag (byråkratin med sina privilegier, frånvaron av alla demokratiska rättigheter, de trånga nationella intressen som utrikespolitikens rättesnöre) behållits. Sådana händelser som det blodiga krossandet av Ungerns arbetare [1956], Tjeckoslovakienockupationen

[1968], fortsatta politiska fängelsedomar och inlåsningsar av dissidenter i sinnessjukhus samt de brutala angreppen på strejkerna i Polen talar för sig själv. Den avgörande faktorn är den fortsatta existensen av den privilegierade byråkratin i Sovjetunionen. Denna byråkrati är livrädd för all massaktivitet och proletär demokrati, ty de hotar att bli början till slutet för de byråkratiska privilegierna och själva byråkratins makt.

Men den sovjetiska byråkratin är inte rädd för proletär demokrati bara i det egna landet utan i hela världen. Varje revolution var som helst i världen som skulle kunna leda fram till verklig arbetarmakt och proletär demokrati är ett dödligt hot, eftersom det skulle visa ”dåligt exempel” för den sovjetiska arbetarklassen och kanske sporra till politisk kamp och revolution mot den byråkratiska makten.

Därför är det livsviktigt för sovjetbyråkratin att inte bara hålla arbetarna i det egna landet i strikt tvångströja, utan också att ha det största möjliga inflytandet över arbetarrörelsen i hela världen. Den hade goda möjligheter till detta under 30- och 40-talet då hela Kommunistiska internationalen (tack vare oktoberrevolutionens fortfarande stora auktoritet men också tack vare de ständiga utrensningarna av ”avvikare” inom internationalens partier) troget följde SUKP:s och sovjetstatens politik genom alla dess tvära vändningar. I praktiken betydde detta också att alla de länder där kapitalismen avskaffades under ”den röda arméns” kontroll, har de såväl i sin utrikespolitik som i sin interna struktur strikt följt ”den sovjetiska modellen”. Även de länder som själva genomfört sina revolutioner (Kina, Jugoslavien, Kuba, Vietnam osv.) har skapat stats- och partistrukturer som i många – men inte alla – avseenden liknar den stalinistiska modellen.

Från den tid då den sovjetiska byråkratin började frukta revolutioner i den övriga världen och inrikta sin politik på att upprätta ”fredlig samexistens” med olika imperialistiska länder började den också allt medvetnare använda sin kontrollmakt över de andra kommunistpartierna för att förvandla dem till sin allianspolitikens verktyg i olika länder. Dessa partiers uppgift var inte längre att organisera revolutionär kamp mot ”sina egna” borgarklasser, utan att utöva ”påtryckningar” för att tvinga dem till allians med Sovjetunionen. En sådan roll måste förstås täckas med ”ideologiska” kläder – med andra ord var man tvungen att konstruera ”teorier” som skulle bevisa nödvändigheten av allianser med vissa borgarklasser eller delar av dessa – och som konsekvens motivera isoleringen av eller krossandet av alla krafter som stod för revolutionär politik. Det första konkreta uttrycket av den nya rollen var teorin om ”antifascistisk folkfront”, som skulle berättiga de franska och spanska kommunistparternas klassallianser med viktiga delar av ”sina” borgarklasser samt Sovjetunionens strävan efter militärallians med Frankrike och England efter mitten av 30-talet. Under Sovjetunionens allians med Hitler 1939-1941 lyftes denna teori – av lättförståeliga skäl – på hyllan, men efter Hitlers angrepp på Sovjetunionen 1941 plockades den fram igen och fick motivera Stalins tidigare nämnda politik under och omedelbart efter kriget. Under det kalla kriget fick de kommunistiska partierna nöja sig med att – med lykta och förstoringsglas – söka ”fredsälskande” borgare till sin front mot ”krigshetsarna i väst” och mobilisera mot faran av kärnvapenkrig mot Sovjetunionen. Men med ”détente-politiken” från 60-talet har de gamla folkfrontsidéerna återigen värmts upp och Sovjetunionen har till och med ”övertygat” de kommunistiska partierna om nödvändigheten att se positivt på sådana – något udda – potentiella allierade som de Gaulle i Frankrike, Nixon i USA och Helmut Schmidt i Västtyskland. Allt oftare har Sovjetunionen också allierat sig med – i många fall mer än tvivelaktiga – borgerliga regeringar i ”tredje världen” som kallar sig ”anti-imperialistiska” och kallas så också av Sovjetunionen och de flesta kommunistiska partierna.

Denna sovjetbyråkratins extremt ”realpolitiska” linje – dikterad av dess diplomatiska behov – och ingen teoretisk ”snilleblix” – är den verkliga grundorsaken till “den demokratiska frontens” och “den antimonopolistiska demokratins” teorier. Med andra ord har praxis i detta fall gått före teorin. När Sovjetunionen på grund av rent nationellt intressetänkande har valt en viss internationell strategi, har den också varit tvungen att sy ihop en ”teoretisk” maskeradkostym som passar ihop

med strategin och kan användas av de som får tillämpa den i praktiken. Men samtidigt har denna metod också gradvist blivit källan till de kommunistiska partiernas nuvarande motsättningar.

Stalinismens frukter

När sovjetbyråkratins intressen nu redan under flera årtionden krävt att de kommunistiska partierna skulle vänja sig vid allianspolitik med borgerliga krafter och fredlig reformistisk praxis inom ramen för borgerlig demokrati, har de ofta börjat växa ihop med denna ”demokrati” och börjat betrakta den som sin naturliga permanenta miljö. Denna självidentifiering med den borgerliga demokratin, olika former av samarbetsförhållanden med socialdemokratiska och liberala krafter och det växande behovet att vinna förtroende hos dessa, har fått flera av de kommunistiska partierna – framför allt de starkaste av dessa inom västvärlden – att börja kritisera de grövsta kränkningarna av socialistisk demokrati i Sovjetunionen från den borgerliga demokratins synvinkel. På det sättet har sovjetbyråkratin ”fallit offer” för sin egen ”demokratilinje” när några kommunistiska partier har allt mer börjat identifiera sig med ”sina” imperialistiska staters och borgarklassers – och inte längre sovjetbyråkratins – intressen. I samma riktning har också verkat sovjetbyråkratins långvariga tendens att uppmuntra de kommunistiska partierna att profilera sig som ”goda nationalister” för att försvaga ”sina” imperialisters gamla misstankar. Denna ständiga betoning av ”patriotism” och ”självständighet” i dessa partiers propaganda har också fått obekväma konsekvenser för sovjetbyråkratin när många partier har börjat ta sin ”självständighet” på allvar och gradvist identifiera sig med ”sina” egna imperialistiska borgarklassers – och inte längre sovjetbyråkratins – nationella intressen. Denna process har hunnit gå särskilt långt inom de starkaste västliga kommunistpartierna, som har verkliga möjligheter att få börja praktisera klassamarbete på regeringsnivå tillsammans med reformistiska och borgerliga partier.

Dessa partier – framför allt i Frankrike, Italien och Spanien – har också på sitt sätt fört den gamla stalinistiska politiken till sin logiska slutpunkt när de har börjat demonstrera sin ”patriotism” genom att acceptera ”sina” länders medlemskap i den imperialistiska militäralliansen NATO. De är beredda att bevisa sin ”demokratism” genom att fördöma all politisk masskamp som går utanför den borgerliga laglighetens ramar. De är också beredda att bevisa sin ”ansvarsfullhet” genom att aktivt stöda olika ”krisprogram” som begränsar fackföreningarnas konflikträtt och sänker arbetarnas levnadsstandard – till exempel i Italien. Deras bundenhet till det borgerliga samhället visar sig klart i det sätt på vilket de är beredda att ge upp arbetarklassens självständiga klassintressen och även tidigare vunna landvinningar, bara man behåller den borgerliga demokratins skal. Som belöning för allt detta kan partierna – framför allt i Italien, Frankrike och möjligen Spanien – få verklig möjlighet att praktisera ”demokratiskt samarbete” med ”sina” egna reformistiska och borgerliga partier. (I Finland sitter kommunistpartiet redan i regeringen). Ett sådant regeringssamarbete har dock inte mycket gemensamt med ”den antimonopolistiska demokratins” teori, ty samarbetet – som det redan praktiseras i Finland och planeras i Italien och Frankrike – kommer inte att gynna dessa borgarklassers svaga och marginaliserade delar, utan deras starkaste, modernaste och mest dynamiska delar – med andra ord de mycket omtalade monopolerna.

Som motreaktion mot denna utveckling har sovjetbyråkratin (och de länder i Östeuropa som fortfarande strikt kontrolleras av den) rest krigsfanan mot ”nationalism”, ”reformism” och ”idealiserings av den borgerliga demokratin” samt för ”internationalism”, ”marxism-leninism” och ”proletariatets diktatur”. Det är onödigt att nämna att sovjetbyråkratin inte har något emot vare sig nationalism eller reformism i sig – bara de tjänar *dess* intressen och inte de ifrågavarande ländernas borgarklassers intressen. Byråkratin har inte heller något emot ”idealiserings av den borgerliga demokratin” om inte ”broderpartierna” på grundval av den börjar kritisera det byråkratiska förtrycket i själva Sovjetunionen. I vilket fall som helst upplever sovjetbyråkratin som mycket allvarligt problem att dess grepp över de stora västliga kommunistpartierna och överhuvudtaget ”den världskommunistiska rörelsen” håller på att lossna allt mer. Den har delvis försökt stoppa denna utveckling genom

att tvinga de små, ekonomiskt beroende kommunistpartierna att inrätta sig strikt i leden och bli megafoner för dess ”ortodoxa” dogmer. Detta betyder dock inte att byråkratin i Moskva skulle tvinga dem att strikt följa den gamla teorin om ”antimonopolistisk demokratisk kamp”. I takt med att sovjetbyråkratin allt mer har förlorat greppet på arbetarrörelserna i världen har den börjat söka vänner och allierade bland öppet borgerliga diktaturregeringar, som är stabilare och ofta medgörligare än ”demokratiska” borgerliga regeringar. Enligt denna linje har många små, ”ortodoxa” kommunistiska partier (till exempel i Indien, Peru, Irak, Panama och många arabiska länder) fått mindre ärorika uppgifter att stöda och lovprisa (i någon grad sovjetvänliga) öppna diktaturregeringar. Om dessa regeringar – trots ”sina” kommunistpartiers tjänstvillighet – har förtryckt och förbjudit dem, har sovjetbyråkratin inte tvekat att lämna dessa ”broderpartier” i sitt öde och fortsatt att samarbeta med diktaturregeringarna utan mellanhänder.

Den internationella stalinistiska rörelsens djupa degenererings- och splittringsprocess ligger i dag öppet för allmänt åskådande. Denna rörelse har oåterkalleligt splittrats i många fall ömsesidigt antagonistiska delar. Gemensamt för alla dessa är att de är de är helt inkapabla att visa någon verklig väg framåt för världens arbetare. Oavsett om de tjänar ”sina” egna fosterländers och borgarklassers klassarbetsbehov eller de östeuropeiska byråkratiernas förtryck och intressen, kan de vare sig försvara effektivt de borgerliga demokratierna eller visa vägen till proletär demokrati. För *det* behövs ett, från alla borgarklasser och byråkratier oberoende, revolutionärt parti och en revolutionär international.

Lästips

Texter av Pekka Haapakoski:

[Finska klasskriget 1918](#)

[Om Finland \(1970-86\)](#)

[Arbetarrörelsen i Finland](#) (1965-2012)

[Kejsarens nya kläder](#) (om finska socialdemokratin)

Mer om stalinismen

Tariq Ali: [Det stalinistiska arvet](#) (antologi, bok)

Pierre Broué: [Kommunistiska Internationalen 1926-1933](#) och [Kommunistiska Internationalen 1933-1938](#) (om folkfrontspolitiken) samt [Dödsbudet. Upplösningen av Komintern](#)

Fernando Claudín: [Krisen i den kommunistiska rörelsen, band 1](#) och [band 2](#)

Ernest Mandel: [Europas kommunistpartier](#) (bok)